

collisions between maintenance and realization of legal norm and legal behavior. It assists harmonization of legal reality.

Keywords: legal enforcement, legal realization, law reality, professional law-awareness, secondary law socialization.

УДК 341.231.14

Б. В. ОСТРОВСЬКА

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ЖИТТЯ У БІОЕТИЧНИХ ПИТАННЯХ

Досліджуються біоетичні питання, що стосуються права на життя у справах Європейського суду з прав людини. Висвітлюється актуальна проблема правового статусу ембріонів (при штучному заплідненні, проведенні на них досліджень, штучному перериванні вагітності) та евтаназії. Робиться висновок про необхідність розширеного тлумачення норми щодо права на життя з урахуванням поєднання наукової (юридичної, біологічної) та морально-етичної (філософської, релігійної) позицій щодо життя людини для вироблення універсальних міжнародних стандартів без будь-яких дискримінаційних ознак, а також формування нової концепції стосовно цінності життя людини від моменту її зародження і до біологічної смерті з урахуванням даних природничих наук.

Ключові слова: право на життя, Конвенція, Європейський суд з прав людини, ембріон людини, евтаназія, біоетика.

Островская Б. В. Практика Европейского суда по правам человека по защите права на жизнь в биоэтических вопросах

Исследуются биоэтические вопросы, касающиеся права на жизнь по делам Европейского суда по правам человека. Освещается актуальная проблема правового статуса эмбрионов (при искусственном оплодотворении, проведении на них исследований, искусственном прерывании беременности) и эвтаназии. Делается вывод о необходимости расширенного толкования нормы о праве на жизнь на основании сочетания научной (юридической, биологической) и морально-этической (философской, религиозной) позиций относительно жизни человека для выработки универсальных международных стандартов без каких-либо дискриминационных признаков, а также формирование новой концепции о ценности жизни человека

© ОСТРОВСЬКА Богдана Василівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Київського національного лінгвістичного університету

с момента ее зарождения и до биологической смерти с учетом данных естественных наук.

Ключевые слова: право на жизнь, Конвенция, Европейский суд по правам человека, эмбрион человека, этаназия, биоэтика.

Ostrowska Bohdana. The practice of European court of human rights on protecting the rights to life in bioethical issues

The right to life is defined by Art. 2 of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (1950). In the context of this article The European Court of Human Rights considers bioethical issues concerning artificial insemination, surrogacy, embryos right to life, conducting researches on them, problem of abortion and euthanasia. The most common is the question on relationship between the right to life and the right to privacy, with the implementation of reproductive rights etc.

Cases on the right to life and bioethical aspects that the European Court received can be divided into the cases related to the legal status of the embryo (fetus) and cases of euthanasia.

Key words: right to life, the Convention, the European Court of Human Rights, human embryo, euthanasia, bioethics.

Захист права на життя є імперативом світової міжнародно-правової політики держав. Основною із форм захисту цього права є судовий захист, потреба у якому обумовлюється розвитком соціально-демографічної, економічної та політичної криз, а також загостренням на їх ґрунті протиріч у суспільстві. Після вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту захист прав людини в рамках Ради Європи (у порядку подачі індивідуальних заяв) переходить на міжнародний судовий рівень до Європейського суду з прав людини (далі – Європейський суд). У своїх рішеннях він керується нормами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹ (04.11.1950) (далі – Конвенція), у результаті чого вони стають важливими актами міжнародного правосуддя, обов'язковими для країн-членів Ради Європи (у тому числі – для України²), які підпадають під його юрисдикцію у зв'язку з ратифікацією Конвенції.

Сучасна міжнародна судова практика стосується принципово важливих аспектів права на життя, а саме початку та закінчення життя людини. Європейський суд як авторитетний орган міжнародного судочинства відіграє важливу роль у сучасному тлумаченні права на життя з огляду на фундаментальність цього права. Часто судові рішення за рахунок тлумачення розширює зміст правової

норми Конвенції та стає важливим джерелом права при прийнятті подальших рішень з аналогічних справ. Однак на основі тлумачення норм Конвенції щодо різних аспектів права людини на життя виникають протиріччя між національними правовими системами держав-учасниць Конвенції, що призводить до суперечностей у сфері застосування міжнародного (зокрема, європейського) права, а також здійснення міжнародного правосуддя.

А з огляду на те, що рішення Європейського суду є джерелом міжнародного права для судової практики та розвитку національних правових систем, це зумовлює необхідність визначення єдиної позиції Європейського суду щодо важливих біоетичних питань, які відносяться до захисту права на життя.

Право на життя визначається ст. 2 Конвенції. Її зміст зводиться до правової охорони цього права законом та заборони умисного незаконного позбавлення життя людини (ч. 1 ст. 2), тобто стосується насамперед обов'язку держави захищати право людини на життя (державний захист), а також чітко окреслюється перелік обставин (виключно необхідного застосування сили), що виключають відповідальність за порушення цієї статті (ч. 2 ст. 2). Згідно ст. 2 на державу покладаються два види зобов'язань. По-перше, позитивне зобов'язання щодо охорони законом права кожного на життя, а по-друге, негативне зобов'язання щодо заборони умисного незаконного позбавлення життя.

У контексті цієї статті Європейський суд розглядає біоетичні питання щодо штучного запліднення, сурогатного материнства, права ембріонів на життя, проведення на них досліджень, проблеми штучного переривання вагітності та евтаназії. Найбільш поширеними є питання співвідношення права на життя з правом на недоторканість приватного життя («правом на приватність»), з реалізацією репродуктивних прав людини («свободою репродуктивного вибору») тощо³.

Загалом справи, що надходили до Європейського суду щодо права на життя з біоетичними аспектами можна поділити на ті, що стосуються правового статусу ембріону (зародку, плоду) людини та справи про евтаназію.

До першої категорії відносяться справи, пов'язані із зародженням (штучним заплідненням) та припиненням життя (штучним перериванням вагітності) на пренатальній стадії розвитку людини.

Перед Європейським судом у процесі прийняття рішення піднімається питання, чи захищається життя людини на пренатальній стадії її розвитку ст. 2 Конвенції. Право на життя ембріонів важко тлумачити крізь зміст цієї статті. Загалом питання визначення початку життя людини у практиці Європейського суду породжує численні правові колізії у зв'язку із різницею правової охорони життя людини на пренатальній стадії її розвитку в різних країнах, від чого залежить легалізація штучного переривання вагітності на різних строках вагітності та можливості маніпуляцій над ембріонами.

Також існує етико-проблема визнання права ембріона на життя при застосуванні різних методів запліднення (*in vitro*, *in utero*), що зводиться до закріплення його правового статусу як людини (у тому числі, до моменту його імплантації). Але різниця у статусі цих ембріонів є штучною, оскільки при умовах вдалої імплантації ембріона, заплідненого *in vitro*, він отримує рівні можливості для свого подальшого розвитку *in utero*. Тобто людина незалежно від методу запліднення однаково залишається людиною, яка проходить усі фази внутрішньоутробного розвитку до моменту свого народження. Отже питання чи має ембріон право на життя має вирішуватися не у судовому порядку.

Заявники, що скаржилися до Європейського суду, посилаючись на ст. 8 Конвенції, стверджували, що відбувається порушення їх права на повагу до приватного життя, передбаченого міжнародно-правовою нормою. Зокрема, що: «1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя ... 2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб»⁴.

Наведемо деякі справи у практиці Європейського суду (в хронологічному порядку), що стосуються цінності життя ембріона як при здійсненні штучного переривання вагітності, так і при застосуванні різних методів допоміжних репродуктивних технологій (далі - ДРТ) в контексті права на життя в розумінні Конвенції.

У справі *Vo v. France*⁵ (8.07.2004) заявниця (в'єтнамка Thi-Nho Vo, яка проживала у Франції), будучи вагітною звернулася у лікарню

для огляду і була помилково прийняла за іншу пацієнтку з аналогічним прізвищем. У результаті лікарської помилки їй були проведені процедури, після яких вагітність заявниці не могла тривати за медичними показниками, а тому дитину строком 20-21 тиждень не змогли врятувати.

Касаційний суд Франції відмовився визнати плід *in utero* людською істотою, яка б користувалася захистом кримінального права згідно французького законодавства. Однак заявниця стверджувала, що відсутність правового захисту дитини на пренатальній стадії її розвитку з боку держави є порушенням ст. 2 Конвенції.

Європейський суд встановив, що «ні бажано, ні навіть можливо при існуючому стані справ відповісти на абстрактне питання – чи підпадає ненароджена дитина під дію статті 2 Конвенції». Натомість у своєму висновку він вказав, що «за обставин цієї справи життя зародка було безпосередньо пов'язане з життям матері та могло бути захищене нею, особливо враховуючи відсутність конфлікту прав матері та батька, так само як прав ненародженої дитини та її батьків, тоді як втрата зародка була викликана ненавмисною недбалістю з боку третіх осіб». У підсумку Європейський суд постановив про відсутність порушення ст. 2.

Водночас Європейським судом було зазначено, що хоча на європейському рівні не існує єдиної думки щодо статусу ембріона та/або плоду, однак він визнав, що ембріон/плід належить до людського роду («the human race»).

У справі *Evans v. the United Kingdom*⁶ (7.03.2006) заявниця (піддана Великобританії Natallie Evans) скаржилася на відмову у імплантації генетично споріднених їй ембріонів після розриву стосунків з її партнером (при відсутності його згоди на проведення запліднення), а також на подальше знищення ембріонів, що на її думку становило порушення права на життя (ст. 2) стосовно ембріона, а також права на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8) і заборона дискримінації (ст. 14) стосовно неї самої. Натомість Європейський суд виніс рішення, у якому постановив про відсутність порушень вищезазначених статей.

У цьому контексті цікавим є аргумент Європейського суду щодо відсутності порушення права на життя: «Суд нагадав, що питання про те, коли виникає право на життя у людської істоти, входить до сфери оцінювання держави. Відповідно до законодавства Сполуче-

ного Королівства ембріон не має незалежних прав чи інтересів і не може претендувати – як і від його імені ніхто не може претендувати – на те, аби мати право на життя згідно зі ст. 2 Конвенції. Отже Суд вважає, що порушення ст. 2 не було».

У справі *A, B AND C v. Ireland Judgment*⁷ (16.12.2010) Європейським судом розглядалося питання, що стосується обмеження на здійснення штучного переривання вагітності у Ірландії у контексті ст. 8 Конвенції (як порушення окремих аспектів права на повагу до приватного життя).

Загалом у Ірландії існує заборона на здійснення штучного переривання вагітності з мотивів здоров'я або достатку «на підставі глибоко вкорінених моральних цінностей ірландського народу». У ірландському праві встановлено кримінальну заборону штучного переривання вагітності згідно зі ст. 58, 59 Закону від 1861 р. про злочини проти особистості; 8 поправкою ст. 40.3.3 Конституції, що була внесена за результатами референдуму 1983 р., за якою визнається право на життя ще ненародженої дитини з належним врахуванням рівного права на життя матері дитини; 13-14 поправками до Конституції за результатами референдуму 1992 р., якими скасовувалася заборона виїжджати з Ірландії для здійснення легального штучного переривання вагітності за кордоном та дозволялося розповсюдження про це інформації.

Перша та друга заявниці зверталися до Європейського суду у зв'язку із неможливістю перервати вагітність з мотивів здоров'я та/чи достатку з огляду на втручання у їх право на повагу до приватного життя в сенсі ст. 8 Конвенції, яка включає також право на особисту самостійність та на фізичну і психологічну недоторканість. Однак у висновку Європейський суд констатував відсутність порушення відносно першої та другої заявниць. Третя заявниця скаржилася на державу за відсутність процедури, яка б дозволила їй встановити, чи підпадає вона під умови для легального здійснення штучного переривання вагітності у Ірландії, враховуючи ризик від неможливості отримання лікування її хвороби на рак під час вагітності, що становить загрозу для її життя.

Отже Європейський суд встановив наявність порушення вищезгаданої ст. 8, оскільки державні органи не дотримали свого позитивного зобов'язання по забезпеченню щодо заявниці ефективної поваги до її приватного життя не ухваливши таке законодавство, за

яким би запроваджувалася доступна процедура для з'ясувати можливості чи неможливості для неї робити штучне переривання вагітності в Ірландії у зв'язку із ризиком для її життя⁸. Також Європейський суд наголосив на необхідності надання державам оціночного простору в питанні вибору способу забезпечення рівноваги між захистом ще ненародженої дитини та захистом конкуруючих прав вагітної жінки.

У справі *Parillo v. Italy*⁹ (27.08.2015) заявниці (громадянка Італії Adelina Parrillo) скориставшись ДРТ у результаті запліднення *in vitro* отримала п'ять ембріонів, які у подальшому були заморожені шляхом кріоконсервування. Однак партнер заявниці помер ще до моменту імплантації ембріонів, а тому вона вирішила віддати їх для наукових досліджень, які спрямовані на боротьбу з невиліковними хворобами. Водночас директор медичного центру відмовив їй у проханні тому, що проведення таких досліджень у Італії заборонено під загрозою кримінального покарання у вигляді ув'язнення, строком від двох до шести років та штрафом від 50000 до 150000 євро та позбавленням права на медичну практику на 1-3 роки (згідно зі ст. 13 Закону № 40 від 19.02.2004 р., яка прямо визначає, що «1. Будь-які експерименти на людському ембріоні забороняються.». При цьому законом визначається однаковий захист права на життя ембріона, незалежно від того, чи вони зачаті природним шляхом, чи за допомогою ДРТ – *in vitro*).

Це, на думку заявниці, призвело до порушення її права на повагу до приватного життя та права на мирне володіння власним майном, визначених ст. 8 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, а також на порушення свободи вираження поглядів відповідно до ст. 10 Конвенції. Натомість Європейський суд зазначив, що бажання заявниці пожертвувати ембріони не стосується її батьківства та не є одним із основних прав, що підпадають під ст. 8 Конвенції, а також, що ембріони людини не можна розглядати в контексті поняття власність. У результаті було ухвалено судове рішення про відсутність порушення ст. 8 державою на національному рівні по відношенню до заявниці.

Щодо проблеми евтаназії найбільш вираженою є позиція Європейського суду по справі *Pretty v. The United Kingdom* (29.04.2002)¹⁰. Заявниця (піддана Великобританії Diane Pretty), страждаючи невиліковним захворюванням, звернулася до Директора публічних пе-

реслідувань «з проханням дати зобов'язання не піддавати її чоловіка судовому переслідуванню у випадку, якщо останній надасть їй допомогу в здійсненні самогубства». Своє бажання вона відстоювала у судовому порядку на національному рівні. До Європейського суду вона звернулася з заявою, у якій зазначала про численні порушення державою її прав, зокрема права на життя (ст. 2), заборони катування (ст. 3), права на свободу думки і переконань (ст. 8) та захисту від дискримінації (ст. 14).

Аргументуючи посилання на ст. 2 Конвенції заявниця стверджувала, що положення статті також «захищає право померти, щоб уникнути нестерпних страждань та приниження». Проте Європейський суд виніс рішення, де зазначив, що «Суд не схильний вважати, що «право на життя», гарантоване статтею 2 Конвенції, може бути інтерпретовано у негативній формі ... При тлумаченні статті 2 Конвенції не можливо, якщо не перекручувати її текст, прийти до висновку, що вона наділяє людину діаметрально протилежним правом — правом на смерть; так само як воно не може створити право на самовизначення у сенсі надання особі права на вибір смерті замість життя».

Однією із нещодавніх справ щодо евтаназії є справа *Lambert and others v. France* (5.06.2015)¹¹, що стосувалася оскарження постанови Державної Ради Франції про визнання законним рішення лікаря перервати штучне живлення і гідратацію відносно громадянина Vincent Lambert. Сутність розгляду справи Європейським судом зводилася до відповіді на питання, чи можна вважати умисним позбавленням життя (в контексті ст. 2 Конвенції) законодавчо закріплений дозвіл держави на припинення або незастосування лікування, що штучно підтримує життя особи, яка перебуває у стані повної залежності (тобто фактичне визнання права на пасивну евтаназію через медичне утримання від дій або асистування самогубству).

У рішенні Європейський суд вказав на те, що дана справа не стосується негативних зобов'язань держави (умисного позбавлення життя) у розумінні ст. 2, а її розгляд спиратиметься виключно на позитивні зобов'язання держави (охорони життя усіх, хто підпадає під її юрисдикцію). А тому у цьому сенсі він констатував відсутність порушення ст. 2.

Підводячи підсумок практики Європейського суду з біоетичних питань можна констатувати відсутність спільних висновків судових рішень на основі відмінностей національного законодавства різних

країн, що регулює ці питання. Тому права людини, зокрема право на життя, можуть бути порушені *de facto*, однак *de jure* у розумінні положень Конвенції – можуть бути визнані як такі, що не порушені. Такий правовий казус виник у зв'язку із впливом на права людини досягнень сучасного наукового прогресу, який був відсутній на момент прийняття Конвенції.

Щодо неоднозначності рішень Європейського суду слід наголосити, що на даний час, навіть на регіональному (європейському) рівні, не можна однозначно вирішити складні біоетичні справи шляхом єдиного «європейського консенсусу». Оскільки навіть спільний географічний фактор не є передумовою уніфікації національного законодавства різних країн з їх власною правовою культурою та традиціями.

Правова норма Конвенції щодо права на життя не охоплює того реального змісту, яким наповнюється поняття життя з урахуванням сучасних досягнень науки (біології, медицини) та техніки. Вона має бути розширена за рахунок тлумачення (судового, експертного) вищезазначеної норми, а також потребує поєднання наукової (юридичної, біологічної) та морально-етичної (філософської, релігійної) позицій щодо життя людини для вироблення універсальних міжнародних стандартів без будь-яких дискримінаційних ознак (незалежно від політико-правової системи країни, рівня її економічного розвитку, расової, національної чи іншої приналежності її громадян). Таке розширене тлумачення Конвенції є необхідним, оскільки її порушення є єдиною правовою підставою звернення до Європейського суду.

Отже досліджуючи практику Європейського суду слід зазначити, що складні біоетичні питання щодо захисту права на життя потребують комплексного підходу до їх об'єктивного розв'язання для вироблення не лише спільної позиції Європейського суду при винесенні індивідуальних рішень, але і для формування нової концепції стосовно цінності життя людини від моменту її зародження і до біологічної смерті з урахуванням даних природничих наук¹².

1. *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf. – Дата доступу: 24.02.2017. 2. *Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини*: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // Офіційний Веб-

портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/3477-15>. – Дата доступу: 24.02.2017. **3.** *Ostrowska B. V.* Bioethical aspects of ratio between reproductive rights of a human being and his right to life in the process of using assisted reproductive technologies // "Evropský politický a právní diskurz". 2017. Svazek 4. 1. vydání. S.83-90. **4.** *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf. – Дата доступу: 24.02.2017. **5.** *Case Vo v. France* // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61887>. – Дата доступу: 24.02.2017. **6.** *Case of Evans v. the United Kingdom* // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-80046>. – Дата доступу: 24.02.2017. **7.** *Case of A, B and C v. Ireland* // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102332>. Дата доступу: 24.02.2017. **8.** *Reports of Judgments and Decisions of European Court of Human Rights. Volume 2010-VI.* Wolf Legal Publishers. 2013. P. 185-283. // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Reports_Recueil_2010-VI.pdf. Дата доступу: 24.02.2017. **9.** *Case of Parillo v. Italy* // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157263>. Дата доступу: 24.02.2017. **10.** *Case of Pretty v. The United Kingdom* // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448>. Дата доступу: 24.02.2017. **11.** *Case of Lambert and others v. France* // The official Website of the European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155352>. Дата доступу: 24.02.2017. **12.** *Островська Б.* Право людини на життя від моменту її зародження в контексті права та моралі // Філософські та методологічні проблеми права: наук. журн. / [редкол.: В. В. Черней (голова) та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. № 2 (12). С. 141-150.

***Ostrowska Bohdana.* The practice of European court of human rights on protecting the rights to life in bioethical issues**

The right to life is defined by Art. 2 of the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (1950). In the context of this article The European Court of Human Rights considers bioethical issues concerning artificial insemination, surrogacy, embryos right to life, conducting researches on them, problem of abortion and euthanasia. The most common is the question on relationship between the right to life and the right to privacy, with the implementation of reproductive rights etc.

Cases on the right to life and bioethical aspects that the European Court received can be divided into the cases related to the legal status of the embryo (fetus) and cases of euthanasia.

The first category includes cases related to birth (artificial insemination) and termination of life (induced abortion) at the prenatal stage of human development. As an example, the case *A, B and C v. Ireland Judgment, Parillo v. Italy, Vo v. France, Evans*

v. the United Kingdom are considered. The cases *Pretty v. The United Kingdom* and *Lambert and others v. France* are considered to express the position of the European Court on the problem of euthanasia.

Summing up we can confirm that there aren't common justification judgments on the practice of European Court on bioethical issues because of differences in national legislation in different countries that regulate these issues. Thus human rights, including the right to life can be affected by de facto, but de jure within the meaning of the Convention - they can be considered as being not affected. This legal casus arose because of the effect on human rights achievements of modern scientific progress that did not exist at the time of the Convention adoption.

Legal rule of the Convention on the right to life does not include the actual content which fills the concept of life based on the modern achievements in science (biology, medicine) and technology. It should be expanded by interpretation (legal, expert) of aforementioned norm and requires the combination of scientific (legal, biological) and moral-ethical (philosophical, religious) positions on human life for the development of universal international standards without any discrimination. This improvement on the Convention is necessary as the violation of its norms is the only legal ground to appeal to the European Court.

Thus, there is a need in formation of a new concept of the value of human life from the moment of its inception and to biological death based on the scientific data for developing the common position of the European Court on bioethical issues.

Key words: right to life, the Convention, the European Court of Human Rights, human embryo, euthanasia, bioethics.

УДК 340.136

К. О. ДЕЙНЕКА

СУТНІСТЬ КОДИФІКАЦІЇ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Розглядається питання сутності кодифікації в правовій системі України. На основі проведеного аналізу пропонується авторське визначення поняття «кодифікації», а також істотні умови даного поняття. Доведено, що кодифікація є найбільш ефективною формою систематизації нормативних актів, за допомогою якої долаються суперечності між правовими нормами, скасовуються застарілі норми і створюються нові. Зроблено висновок про те, що кодифікація забезпечує цілісність та системність у врегулюванні якісно однорідних суспільних відносин.

Ключові слова: сутність кодифікації, систематизація, правова система, проблеми, колізії законодавства.

© **ДЕЙНЕКА Крістіна Олександрівна** – аспірант відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України